

Krzysztof R. Prokop

"Słownik księży pisarzy archidiecezji wrocławskiej 1945-1992", Józef Mandziuk, Warszawa 1997 :
[recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 7/2, 261-264

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Józef Mandziuk, *Słownik księży pisarzy archidiecezji wrocławskiej 1945–1992*. Warszawa 1997, 8°, ss. 404,

Obchodzone w Roku Jubileuszowym 2000 chrześcijaństwa millennium gnieźnieńskiej metropolii zaowocowało – obok licznych uroczystości religijnych oraz imprez naukowych i kulturalnych – wieloma publikacjami inspirowanymi tą właśnie rocznicą. W ów nurt wpisuje się także omawiana w niniejszej recenzji książka, której Autor, aktualnie profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, ceniony badacz dziejów Kościoła katolickiego doby nowożytnej (w szczególności dorobku intelektualnego środowisk duchownych), zaznacza na wstępie swego dzieła, iż odnośną publikacją „chciałby uczcić wielki jubileusz Tysiąclecia biskupstwa wrocławskiego i ukazać wkład piśmienniczy polskiego duchowieństwa diecezjalnego w kulturę katolicką na Dolnym Śląsku w rzeczywistości powojennej” (s. 9). Intencja ta znalazła odzwierciedlenie również w okolicznościowej dedykacji na s. 5 edycji.

Opublikowany nakładem jeszcze Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (r. 1997) *Słownik księży pisarzy archidiecezji wrocławskiej 1945–1992* liczy sobie ponad czterysta stron druku w formacie A 5. Składają się nań odautorskie wprowadzenie – zarówno w języku polskim (s. 9–14), jak i niemieckim (s. 15–21), wykaz skrótów (s. 23–28: Skróty czasopism, wydawnictw ciągłych i seryjnych oraz częściej cytowanych opracowań; s. 28–30: Inne skróty), zasadniczy korpus bio-bibliograficzny (s. 31–388), skorowidz zaprezentowanych postaci (s. 389–391) oraz skorowidz przedmiotowy (s. 392–402), w którym to do haseł rzeczowych (jak np. ateizm, Biblia, chrystologia, ekumenizm, kazania, Msza św., poezja, rodzina, Sobór Watykański II, wspomnienia wojenne i in.) przyporządkowane zostały nazwiska autorów o danej tematyce piszących. Główną część pracy stanowią opatrzone każdorazowo bibliografią podmiotową i przedmiotową biogramy, których jest w sumie 161 (jakkolwiek Autor we „Wprowadzeniu” wspomina o 157). Odnznaczają się one bardzo zróżnicowaną objętością – od pół strony do nawet 32 stron (w przypadku biskupa Wincentego Urbana). Co się dotyczy kryterium doboru uwzględnionych kapłanów, to – wedle informacji samego Autora – recenzowana edycja „zawiera informacje o dolnośląskich księżach diecezjalnych, którzy otrzymali miano pisarzy, rozumianych w szerokim znaczeniu jako *virii litterati*. W ich gronie znaleźli się wybitni uczeni, jak również autorzy drukowanych kazań czy drobnych arty-

kułów prasowych. Każdy z nich bowiem swoją publikacją dotarł w jakiś sposób do czytelnika i mógł go ubogacić” (s. 13). Zauważyć jednak trzeba, że wyrażony w przytoczonych słowach zamysł autorski nie do końca konsekwentnie został zrealizowany. Oto w biogramie biskupa Józefa Marka czytamy, iż „nie opublikował żadnej rozprawy, [a] do *Słownika* wszedł wyjątkowo, ze względu na ogromne zasługi dydaktyczne” (s. 218–219; w bibliografii podmiotowej wskazano na prace pozostające w rękopisie). Wzmianki o tego rodzaju wyjątku należałoby oczekiwać we „Wprowadzeniu”, skądinąd przynoszącym wątki o charakterze dyskusyjnym. Nie negując pionierskiej roli omawianej pracy, nie sposób wszakże przejść bez słowa komentarza nad stwierdzeniem, iż słownik ten „jest pierwszą tego rodzaju publikacją w Polsce” (s. 12). Pokrewny bowiem charakter posiada *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich* oraz *Słownik polskich kapucynów*, o których Autor zresztą wspomina, oraz liczący sobie już osiem woluminów *Słownik polskich teologów katolickich*, redaktorem ostatniego z dotychczas wydanych tomów którego był właśnie ks. prof. Józef Mandziuk. Nietrudno zresztą zauważyć, że recenzowana książka wprost nawiązuje pod względem koncepcji zakomponowania haseł właśnie do tej ostatniej spośród wymienionych wyżej edycji, jakkolwiek dostrzec też można pewną istotną różnicę pomiędzy obydwoma wydawnictwami. *Słownik polskich teologów katolickich* uwzględniła mianowicie tylko osoby zmarłe, podczas gdy na kartach recenzowanej książki znaleźli się również żyjący księża-pisarze (tych ostatnich jest nawet więcej niż zmarłych – w proporcji odpowiednio 55:106).

Przyjęte przez Autora ramy chronologiczne zawężają grono uwzględnionych postaci do kilku ostatnich pokoleń duchowieństwa dolnośląskiego, związanych swą działalnością z archidiecezją wrocławską w jej granicach sprzed reorganizacji struktur Kościoła katolickiego w Polsce z roku 1992. Nie ma tu osób starszych, niż urodzone w latach 80. XIX w., ani też młodszych, jak urodzone w latach 60. XX stulecia. Ilościowe przyporządkowanie postaci (pod względem wiekowym) do poszczególnych dziesięcioleci przedstawia się następująco:

1880–1889	– 5
1890–1899	– 6
1900–1909	– 18
1910–1919	– 28
1920–1929	– 19
1930–1939	– 25
1940–1949	– 33
1950–1959	– 23
1960–1969	– 4

W gronie tym znajdujemy dwóch kardynałów (Henryk Gulbinowicz, Bolesław Kominek) i dziesięciu biskupów (Adam Dyczkowski, Edward Janiak, Paweł Latusek, Józef Marek, Józef Pazdur, Stefan Regmunt, Tadeusz Rybak, Jan Tyrawa,

Wincenty Urban i Andrzej Wronka), z których zresztą dwóch osiągnęło infuły już po roku 1992, dla której to zapewne przyczyny ich godność biskupia nie została odnotowana, czy to w ogóle (E. Janiak), czy też przynajmniej w nagłówku hasła (S. Regmunt). Obok wyżej wyliczonych hierarchów natrafimy w *Słowniku* na kilka dalszych postaci znanych z kart najnowszych dziejów Kościoła katolickiego w Polsce, żeby przykładowo wskazać na ks. infułata Karola Milika, administratora apostołskiego Dolnego Śląska w latach 1945–1951, ks. prałata Kazimierza Lagosza, wikariusza kapitulnego archidiecezji wrocławskiej w latach 1952–1956, czy ks. Kazimierz Romaszkana, ostatniego kapelana ormiańskiego metropolity Lwowa Józefa Teodorowicza, a od roku 1971 proboszcza personalnego Ormian-katolików w Polsce. Warto także zwrócić szczególną uwagę Czytelnika na sylwetki m.in. ks. Aleksandra Zienkiewicza, kapelana biskupa pińskiego Kazimierza Bukraby i następnie kapelana sióstr nazaretanek w Nowogródku, rozstrzelanych przez Niemców 1 VIII 1943, które beatyfikował papież Jan Paweł II w niedzielę 5 III 2000, dalej ks. Józefa Majki, ks. Wacława Szetelnickiego czy ks. Franciszka Mrowca, rektora Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech, a wreszcie i samego Autora.

Mimo – zdawałoby się – wąskiego przedziału czasowego, jak i relatywnie niewielkiego obszaru geograficznego, warunkujących ramy tematyczne książki, przyznać trzeba, iż Autor postawił przed sobą niełatwe zadanie. Wszak w pierwszych dziesięcioleciach po II wojnie światowej Dolny Śląsk był prawdziwym tygłem duchowieństwa o różnej proveniencji diecezjalnej, a co za tym idzie – i o zróżnicowanej formacji intelektualnej, co czyniło nieodzownym przypatrzenie się przedwojennym środowiskom ich działalności. Nie mniejszej skali trudności nastęrczać musiała kwerenda bibliograficzna, która wymagała dotarcia do niejednokrotnie rzadkich, niskonakładowych edycji. Zakres wykonanej pracy pozwala tedy spojrzeć z pewną wyrozumiałością na usterki czy zgoła błędy, od których recenzowana książka siłą rzeczy nie jest wolna, jakkolwiek z drugiej strony nie sposób przejść nad nimi do porządku dziennego. Poniżej omówimy pokrótce wybrane kwestie.

Zastanawia celowość przyjęcia przez Autora w odniesieniu do wielu cytowanych czasopism czy serii wydawniczych własnego systemu skrótów w tych przypadkach, gdy istnieją ich ogólnie już przyjęte odpowiedniki, zestawione wzorcowo dla „Encyklopedii katolickiej” KUL. Przykładowo miast ABMK („Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”) znajdujemy „Arch. Bibl. Muz.” (s. 23), miast NP („Nasza Przeszłość”) – „Nasza Przeszł.” (s. 24), czy też miast SPTK (*Słownik polskich teologów katolickich*) – „Słow. Pol. Teol. Kat.” (s. 26). W tym wypadku Autor przyjął skróty redagowanego przez siebie t. 8 *Słownika polskich teologów katolickich*, w odniesieniu do poprzednich tomów. W dziale znów „Inne skróty” Autor uwzględnił jedynie dwa archiwa – oba zresztą wrocławskie (Archidiecezjalne = AAWr, oraz Kurii Metropolitalnej = AKWr.), podczas kiedy przykładowo w bibliografii przedmiotowej przy ks. Kazimierzu Romaszkanie (s. 289) znajdujemy następujący zapis: AKOp., Akta osobowe, sygn. AP;

AL Gliwice [!]. Brak konsekwencji daje o sobie znać w odniesieniu do pisowni nazw biskupich stolic tytularnych. Włoska najczęściej (gdy bardziej zasadna byłaby łacińska) forma nazwy traktowana jest zwykle jako wyraz (rzeczownik) odmienny (s. 90, 181, 292, 330), rzadziej jako nieodmienny (s. 218, 266, 334), zaś jeden raz podano formę przymiotnikową (s. 370). W przypadku biskupstwa Benepota wkradł się też na s. 292 błąd literowy (jest Benegota). Podobnie na s. 108 czytamy o Fromborgu, miast o Fromborku. Błędne są też daty święceń kapłańskich biskupa Edwarda Janiaka (s. 137: 1983->1979) i urodzenia ks. infułata Kazimierza Lagosza (s. 178: 1988->1888), które wskazują na nie do końca staranną korektę (czego następstwem także np. zapisana z małej litery nazwa własna: wydawnictwo św. Krzyża – s. 147). O tym, że kard. Henryk Gulbinowicz urodził się w Wilnie, a nie w Szukiszkach (s. 107), mógł z kolei Autor nie wiedzieć, gdyż błąd ów powtarza większość opracowań. Dziwi natomiast stwierdzenie, iż ks. prof. Józef Majka „w latach 1968–80 była wykładowcą PAT w Krakowie” (s. 189), zważywszy że wzmiankowana uczelnia erygowana została dopiero 8 XII 1981 (uprzednio istniał Papieski Wydział Teologiczny – kontynuacja Wydziału Teologicznego UJ). W biografii biskupa Pawła Latuska nadmieniono, iż w latach 1939–1945 „był sekretarzem ordynariuszem katowickiego, a po jego wysiedleniu stałym łącznikiem pomiędzy nim a diecezją” (s. 180), nigdzie jednak nie pada nazwisko owego dwukrotnie wzmiankowanego hierarchy (mowa o biskupie Stanisławie Adamskim). Mylące wydaje się wreszcie zatytułowanie zestawienia omówionych w książce postaci mianem „Skorowidzu autorów”, które nasuwa skojarzenie raczej z indeksem autorów przywoływanych opracowań. Skorowidz ten byłby zresztą w zupełności zbędny, gdyby ową publikację zaopatrzyć w szczegółowy spis treści, rejestrujący wszystkie hasła bio-bibliograficzne.

Kilka uwag dotyczących strony stylistycznej. Zapis w rodzaju „ks. Bolesław kard. Kominek” (s. 11) właściwy jest językowi oficjalnych dokumentów kościelnych, natomiast w opracowaniach naukowych wygląda zgoła pretensjonalnie. Z kolei za swego rodzaju niezręczności językowe lub kolokwializmy uznać trzeba tego typu sformułowania, jak: „[czasopismo] zostało opanowane [sic] przez świeckich” (s. 12), ktoś „przejął wykłady” (s. 242) czy „zdobył maturę” (s. 256). Osobliwie również brzmi informacja, iż ktoś przyszedł na świat jako „syn Jędrzeja” (s. 185) – ze względu na posłużenie się archaiczną formą imienia Andrzej. Na szczęście przywołane tu tytułem przykładu niezręczności stylistyczne nie zacierają sensu poszczególnych zdań.

Mimo istnienia sygnalizowanych usterek recenzowana książka, wzbogacająca dział słowników biograficznych katolickiego duchowieństwa w Polsce, okaże się niewątpliwie użyteczną pomocą przede wszystkim dla historyków Kościoła i nauki. Życzyć też sobie należy, by analogiczne opracowania powstały w odniesieniu i do innych diecezji polskich.

Krzysztof R. Prokop